

MONOGRAFIJA ORATORIUMITE ŽIVEEME-PAMETIME, OHRID I RADOMIROVIOT PSALTIR I KANTATITE OČI I T'GA ZA JUG DIMITRIJA BUŽAROVSKOG

Viktorija Kolarovska-Gmirja, Trena Jordanoska*

Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Fakultet muzičke umetnosti u Skoplju, RS Makedonija

Буџаровски, Д. [Bužarovski, D.]. (2021). *Ораториумите Живееме-паметиме, Охрид и Радомировиот псалтир и кантатите Очи и Т'га за југ* [Oratorios: We live – we remember, Ohrid, Radomir's Psalms, and Cantatas: Eyes, Longing for the South]. Скопје: Факултет за музичка уметност. стр. 165. ISBN 978-9989-2381-7-8. ([elektronsko izdanje](#)).

Četvrta knjiga Dimitrija Bužarovskog *Oratorijumi Živimo-pamtimo, Ohrid i Radomirov psaltir i kantate Oči i T'ga za jug* u potpunosti sledi obrasce koji su bili prisutni u prethodnim knjigama o stvaralaštvu ovog kompozitora. U istom smislu, sačuvan je visoki nivo analitičke obrade ovih pet kompozicija, kao i izuzetno zanimljivi opisi događaja koji su im prethodili ili pratili izvođenja. Posebna karakteristika opusa o kojem je reč u ovoj knjizi je ta što su sva dela povezana sa važnim događajima i nagradama. Kako sam autor u predgovoru ističe:

dva (dela) od njih su dobila nagrade na anonimnim konkursima (Kantata Oči na anonimnom konkursu SSNO SFRJ 1981, oratorijum Ohrid na konkursu UKIM-a za delo u čast obeležavanja 40 godina postojanja Univerziteta 1999. godine). Oratorijum Radomirov psaltir nominovan je od Tehničkog univerziteta u Luizijani za nagradu za kompoziciju Gravmejer (Grawemeyer Award for Music Composition), oratorijum Živimo-pamtimo naručen je za obeležavanje godišnjice streljanja 1941. godine u Kraljevu, a sa kantatom 'T'ga za jug' otvoreno je 50. izdanje festivala „Struške večeri poezije“. (str. vii)

Kantata *Oči* je nestandardna za opus Bužarovskog u smislu jezika kompozitora (tema sa 12 tonova, klasterska sazvučja u niskim registrima i upotreba Sprechgesang-a) i zbog mračne atmosfere sa obradom tragičnih događaja iz vremena Narodnooslobodilačkog rata. Napisana je na tekst pesme Aca Šopova. U digresijama na glavni tekst Bužarovski se poziva na njegov razgovor sa pesnikom o stvaralačkom procesu.

Oratorijum *Živimo-pamtimo* pripada opusu koji koristi elektroniku i višekanalno snimanje, ovde nadograđeno vokalima i akustičnim instrumentima. Kako sam autor navodi, ovaj oratorijum „označava početak nekoliko dela u kojima ću se koristiti

* v.kolarovskagmirja@fmu.ukim.edu.mk, t.jordanoska@fmu.ukim.edu.mk

kombinacijom elektronskih instrumenata i glasa/glasova (ciklusi solo pesama za dečji hor „Pikolo”, *Pesme mira i rata*, *Eko pesme*, aranžmani za hor „Pikolo” i muziku za predstave u kojima su umetnici pevali na sceni na instrumentalnoj matrici)” (str. 38). Ovde autor govori o postavljanju sintesajzera kao dodatnog instrumenta, o upotrebi ugrađenih fabričkih instrumenata/boja i o izbegavanju uključivanja više elektronskih instrumenata u istom registru, zato što „ne obogaćuje zvuk, već počinje da ih veže u jedan zvučni rezultat” (str. 26). Pišući o razlozima zbog kojih ulazi u oblast elektronike, Bužarovski ističe da je „mogućnost da se čuje ono što je napisano od suštinskog značaja za razvoj kompozitorove ličnosti” (str. 38). Analiza oratorijuma *Živimo-pamtimo* jedinstvena je i po upotrebi autografa Bužarovskog kao primera muzičke teksture i aleatorike u drugom stavu. Autor takođe piše o pedalnoj strukturi celog dela, uvodeći u minimalističku stilistiku.

Oratorijum *Ohrid* napisan je u stilu neoklasicizma/neoromantizma, sa simboličkom koja odražava razvoj nauke i pismenosti na ovim prostorima. U prvom stavu, *Nomos*, koristi se transkripcija antičkih modusa, harmonski jezik karakterišu kvartni pokreti i sazvučja (u repetiranim tonovima) i klasteri u orkestru, dok sintesajzer izvodi arpeđirana zvona. Za drugi stav koriste se latinski tekstovi, ima polifonijsku teksturu, prave se pomaci u tonalnim centrima i koriste *secco* akordi. Treći stav predstavlja staroslovensku pismenost i pravi asocijacije sa muzičkim materijalima iz pravoslavnog *Oktoiha*. Četvrti stav ima neoromantičarsku osobenost, kako bi korespondirao sa makedonskim preporodom iz XIX veka, a peti stav je sumarum celog dela, u spajanju tema i zgušnjavanju fature. I u ovom slučaju autor govori o principu komponovanja sa početnim kopiranjem celih delova partiture, posle čega sledi njihova prerada i adaptacija u saglasnosti sa funkcijom koju treba da dobiju u sledećim delovima partiture (kao, na primer, repriza u sonatnom obliku). Bužarovski piše da će „ovaj postupak biti razrađen do te mere da će se dobiti neprepoznatljiviji materijali, odnosno materijali koji se teško povezuju sa onim što se ranije pojavilo” (str. 66).

Radomirov psaltir je delo za koje se može slobodno reći da je u vrhu stvaralaštva kompozitora Bužarovskog. On sam navodi da partitura odražava njegov unutrašnji razvoj kao autora u smislu korišćenja velikog izvođačkog ansambla, složenosti u radu sa materijalima i u razvoju dramaturgije dela. Kompozitor pojašnjava da je napisan spontano zbog emocionalnog intenziteta dela. Dalje navodi: „kroz spontanost [se] vidi da gradim na svom prethodnom kompozitorskom iskustvu; jednostavno nisam tražio rešenja, ona su sama dolazila” (str. 67). Bužarovski predstavlja delo sa jasnim neoromantičarskim obeležjima u harmonskom jeziku, u melodijskim linijama, u izgradnji oblika i radu sa materijalom, a sve u funkciji teksta i pevanja. U delu se prepliću Orijent i Okcident, odnosno vizantijsko-slovenska, ruska pravoslavna romantičarska tradicija iz XIX veka i zapadna muzička duhovna tradicija (polifonija i tonalna harmonija).

Na kraju analize predstavljena je kantata *T’ga za jug*, vezana za proslavu 50. jubileja festivala „Struške večeri poezije”. Pri stvaranju ovog dela jasna je tendencija

autora da pravi asocijacije (romantičarski pristup i elementi valcera) sa kontekstom u kome je napisana poznata istoimena pesma Konstantina Miladinova.

U knjizi je još jedanput istaknuto i potvrđeno više tipičnih elemenata kompozitorskog jezika Bužarovskog: igra sa malom/velikom tercom (dursko-molski kvintakord), korišćenje prekomerne sekunde za gradnju tematskih materijala, lidijska kvarta, hromatska terčna i polarna srodnost, imitacije iz različitih tonalnih centara, upotreba poluumanjenih septakorada i septakorada uopšte itd. Kao i u prethodnim knjigama, autor otkriva povezanost sa drugim delima svog stvaralaštva. Na primer, u analizi *Psaltira* napravljene su paralele sa sledećim još složenijim delom kao kompozitorskim poduhvatom – *Vokalnom simfonijom*. Prilikom predstavljanja oratorijuma *Živimo-pamtimo* pokazana je veza sa baletom *Vozovi* koji pripada istom stvaralačkom periodu i koji označava prekretnicu u stvaralaštvu Bužarovskog sa povratkom u sferu tonaliteta. Četvrti stav, *Svečana pesma*, povezan je sa scenom sa muškim horom u operi *Despina i mister Doks*, odnosno arijom Dokseta, koja koristi muzičke obrasce narodnih pesama.

Na mnogim mestima data su važna zapažanja vezana za rad sa gotovim tekstom, odnosno stihovima pri komponovanju, napomene o problemu kada forma prati razvoj pesničkog teksta naspram strofičkog/refrenskog ponavljanja, kao i one vezane za načine izgovora tokom pevanja. Kod recitatorskog dela (što je slučaj sa oratorijumima *Živimo-pamtimo* i *Ohrid* i kantatom *Oči*), Bužarovski smatra da će se integritet dela najbolje izraziti i kroz planiranu glumačku interpretaciju ispisanih tekstova u partituri. I pored toga, prateći snimak na YouTube-u, slažemo se s njim kada kaže da *Živimo-pamtimo* funkcioniše u snimljenoj verziji i bez recitatora. Važno je napomenuti da je izvođenje oratorijuma *Živimo-pamtimo* i *Ohrid* autor zamislio kao multimedijalno umetničko delo i pripremio kompletan sinopsis. U svim predstavljenim delima Bužarovski se pojavljuje i u ulozi korepetitora, posebno što ne postoje klavirski izvodi. Prvi klavirski izvod je bio napravljen za izvođenje *Radomirovog psaltira* na festivalu „Ohridsko leto“ 2018. godine.

I u ovoj knjizi pojaviće se digresije na važne događaje u životu kompozitora koji su uticali na pisanje ovih dela i njihovu dalju izvođačku sudbinu. Oratorijume *Živimo-pamtimo* i *Ohrid* povezuje rad sa baritonom Milanom Firfovom, jednim od najvernijih saradnika Bužarovskog. U premijernom izvođenju oratorijuma *Ohrid* učestvovala su još tri profesora FMU-a, svi doajeni makedonske muzičke umetnosti, pevači i vokalni pedagozi Marija Muratovska, Milka Eftimova i Blagoja Nikolovski. U tekstu o oratorijumu *Živimo-pamtimo* napravljen je i poseban osvrt na rad sa Milkom Gerasimovom, jednim od najznačajnijih tonskih snimatelja u Makedonskoj radio-televiziji, sa kojom je napravljeno višekanalno snimanje dela (negde i iznad 24 kanala).

Predstavljanje *Radomirovog psaltira* povezano je i sa aktivnošću Međunarodnog simfonijskog orkestra FMU-a u Skoplju, koji je po prvi put u makedonskom muzičkom okruženju izveo niz kapitalnih dela muzičke istorije (*Posvećenje proleća*, *Vagnerova večer*, kao i *Psaltir*), sve u toku dekanskog mandata Bužarovskog na FMU

u Skoplju (1995–1999). Ovde autor piše i o svojoj trodecenijskoj povezanosti sa festivalom „Ohridsko leto” (od „Nastupa mladih umetnika” sedamdesetih godina, angažovanja kao muzičkog kritičara za „Novu Makedoniju”, urednika Festivalskih hronika u MRT-u, do učešća u Savetu Festivala u 1980-im i 1990-im), sve dok nije nominovan za člana pravnog komiteta Međunarodne asocijacije festivala (period koji mu je, kao što sam ističe, pomogao da stekne saznanja o funkcionisanju evropskog kulturnog menadžmenta).

Četvrtom knjigom u kapitalnoj seriji knjiga posvećenih kompozitorskom stvaralaštvu Dimitrija Bužarovskog dovršeno je predstavljanje većine instrumentalnih i vokalno-instrumentalnih dela za velike ansamble i velike ciklične forme (ukupno 21 opus). To samo po sebi govori o težini ovog opusa u kome su u ovoj knjizi izdvojeni čak tri oratorijuma i dve kantate. Detaljna razrada u analizama otkriva više karakteristika koje bi mogle ostati nezapažene da ih sam autor nije istakao u ovom izuzetno važnom automuzikološkom radu. Takođe, kako on napominje na kraju knjige, „sa završetkom ove četvrte knjige... u njoj se sve više pojavljuju kompozitorske tajne” njegovog stvaralaštva (str. 138).

Na kraju, možemo da zaključimo da ova knjiga, kao i ostale tri u ovom izuzetnom automuzikološkom ciklusu, ističe veličinu i značaj kompozitora, muzikologa, muzičkog pisca, teoretičara i pedagoga, umetničkog i kulturnog pregaoca, erudite Dimitrija Bužarovskog, koji svoje „kompozitorske tajne” nesebično deli sa budućim generacijama kompozitora ne samo na prostoru Makedonije nego i šire na Balkanu. Ovaj unikatni projekat, koji veličinom i obimom poduhvata nije poznat u dosadašnjoj muzikološkoj praksi, svakako će imati i svoje refleksije u savremenom makedonskom muzičkom obrazovanju.

Datum prijema članka / Paper received on: 18. 10. 2021.

Datum dostavljanja ispravki rukopisa / Manuscript corrections submitted on: 24. 11. 2021.

Datum konačnog prihvatanja članka za objavljivanje / Paper accepted for publishing on: 16. 12. 2021.

© 2021 Autor. Objavio Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

Ovo je članak otvorenog pristupa i distribuiran se u skladu sa Creative Commons licencom (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

© 2021 The Author. Published by Artefact (<http://www.artf.ni.ac.rs/index.php/casopis-artefact/>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

